

1000
JAAR
GESCHIEDENIS

KOMT
BOVEN
WATER

Conservering

Via de gemeente Montfoort, is er na het weekend contact gezocht met de archeoloog van de ODRU (omgevingsdienst regio Utrecht). Om te voorkomen dat het zwaard zou veranderen in een hoopje roest, was het noodzakelijk een conserverende behandeling te starten. Het zwaard werd overgedragen aan een specialist:

'Een metalen voorwerp, dat duizend jaar in de natte bodem ligt en opeens in de buitenlucht terecht komt, heeft direct zorg nodig. Röntgenfoto's brachten duidelijkheid over de kwaliteit van het zwaard. Het zwaard verkeert in een tamelijk goede conditie: door gebrek aan zuurstof in de natte bodem is er nauwelijks corrosie opgetreden. Het zwaard werd 10 weken in een bad geplaatst waarin het is ontzout. Hierna is het gespoeld en gedroogd.'

Ter bescherming kreeg het een behandeling met tannine nadat wat loszittende deeltjes vastgezet waren. Bijna alle organische onderdelen, zoals het houten heft en de eventuele leren omwindsels, zijn verdwenen. Op de röntgenfoto's zijn nog wel minuscule restanten te vinden van houtresten op het gevest (handvat). De schede, die gemaakt werd van hout of leer, is niet met het zwaard in het water terechtgekomen. Dit is met zekerheid vast te stellen, omdat er anders nog houtresten op de kling aangetroffen zouden zijn. De datering van het zwaard kon worden bepaald door de vormgeving van de pommel, de ronde knop bovenaan het gevest en de lengte van het zwaard. Met zekerheid valt te concluderen dat het gaat om een zwaard dat gesmeed is tussen het einde van de 10de eeuw of aan het begin van de 11de eeuw.'

© Foto's zwaard: Ruben de Heer

‘Wetens(z)waardigheden’

Het Zwaard van Linschoten heeft een lengte van 1 meter, de pareerstang is 17 cm breed en het gewicht is 840 gram. Het is een tweesnijdend zwaard, beide zijden van het lemmet zijn scherp. De onderdelen van een zwaard hebben namen. Het gehele handvat heet gevest. Het gevest bestaat uit de pommel, de angel en de pareerstang. Het lemmet van een zwaard noemen we de kling.

Door de lengte van het zwaard valt het binnen de categorie kortzwaard. Het wordt ook wel een Vikingzwaard genoemd, maar dat is een betwistbare naam, omdat het ook een Frankisch zwaard zou kunnen zijn.

Deze twee begrippen worden vaak door elkaar gebruikt voor hetzelfde type zwaard. Zwaarden zijn samengestelde artefacten*, dus de kling en het gevest kunnen op twee verschillende locaties zijn gemaakt. Soortgelijke zwaarden komen voor in West-, Noord- en Oost-Europa. In het algemeen werden zwaarden, specifiek voor de vroege middeleeuwen (500-1000), beschouwd als elitewapen. Maar gedurende de late middeleeuwen (1000-1500) werden de vormen gestandaardiseerd en werd het handvat vereenvoudigd, zodat ze in grotere aantallen konden worden geproduceerd.

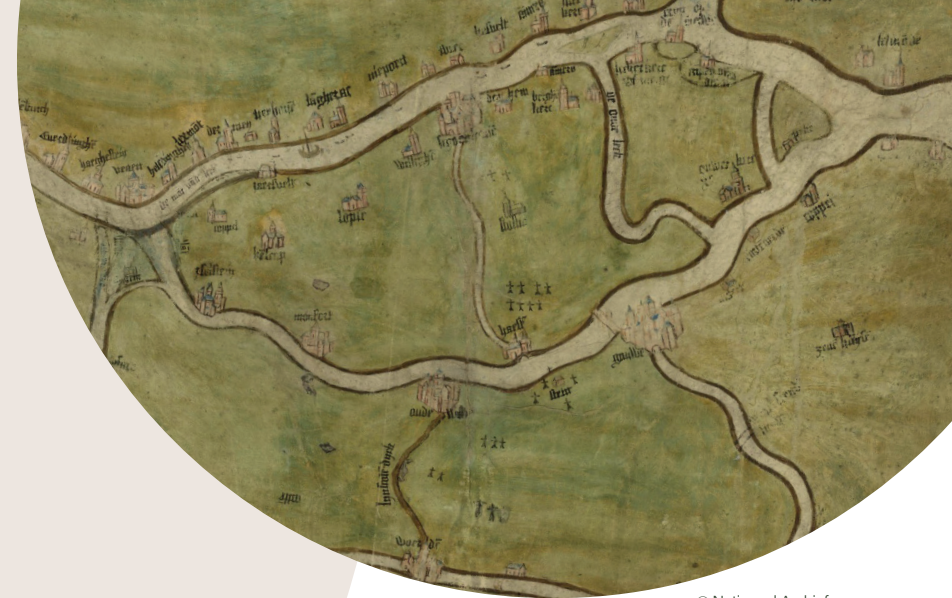
*Door mensenhand vervaardigde voorwerpen

Incrustaties

Er zijn aan beide zijden van de kling, net onder de pareerstang, twee prachtige incrustaties bewaard gebleven. Incrustaties zijn ingelegde symbolen of teksten van een ander materiaal dan waarvan het voorwerp vervaardigd is. Het kan gaan om messing, goud, koper of brons. De incrustaties op dit zwaard zijn vervaardigd uit dunne strookjes brons. Het zijn ronde symbolen waarbinnen op de ene kant een zonnerad of zonnekruis te zien is. Op de andere zijde van de kling zijn vijf vierkanten binnen een cirkel met elkaar verbonden. Naast de ronde symbolen zijn op beide zijden drie strepen van brons te zien.

Zonnerad: Zowel de cirkel als het kruis van het zonnerad (zonnekruis) zijn universele en zeer eenvoudige tekens die teruggaan tot de prehistorie en zijn misschien wel de oudste symbolen ter wereld. Deze tekens hebben waarschijnlijk een wisselende betekenis gehad voor de mensen die deze tekens gebruikten. In het oude Griekenland stond het zonnekruis symbool voor de aarde. In de middeleeuwen werd met de introductie van het christendom in Noorwegen, rond het jaar 1000, het symbool vaak bij de inwijding van een kerkgebouw gebruikt. Als teken dat de kerk toebehoorde aan Christus.

Doorlopende knoop: Het symbool met de vijf vierkanten binnen een cirkel vormt een doorlopende knoop. In de Vikingperiode (800-1100) werd het teken gebruikt als talisman die bescherming bood en de onbreekbare kracht van vriendschap en loyaliteit symboliseerde.

© Nationaal Archief

Rivieren en stroomgebieden

Rond het jaar 1000 zag onze omgeving er heel anders uit. Het is een verhaal van zich steeds verplaatsende rivierlopen. De Oude Rijn is het restant van de vroegere hoofdstroom van de Rijn, die vanaf het begin van onze jaartelling de noordgrens vormt van het Romeinse Rijk, de Limes. Ten zuiden van de Oude Rijn lagen uitgestrekte veengebieden waardoor de rivier de Lange Linschoten slingerde. Het grootste deel van het stroomgebied van de Lange Linschoten was veenmoeras. De Lange Linschoten, een aftakking van wat we nu Hollandsche IJssel noemen, kronkelde van Oudewater naar het noorden, richting Woerden en vanaf Linschoten naar het zuiden. De huidige provinciale M.A. Reinaldaweg ligt over deze oude rivierbedding. Vanwege de goede bereikbaarheid over water en de verhogingen op de oeverwallen werd dit gebied een aantrekkelijke vestigingsplek.

Voor Linschoten mag, mede op basis van de vroege naamvorming, aangenomen worden dat er al iets van een nederzetting was voor het jaar 1000. Het deel "schoot" in de naam Linschoten zou een verwijzing kunnen zijn naar het feit dat het om hoger gelegen land ging, dat dus bewoonbaar was. Ook is er al vroeg, mogelijk al vanaf de Karolingische periode (8ste en 9de eeuw), sprake van een eng of meerdere enges. Een eng is een type bouwland. Linschoten was zo'n vroegmiddeleeuws engdorp. De omgeving van Linschoten werd al in de eerste helft van de elfde eeuw op kleinschalige wijze ontgonnen.

Ontginning

Ontginning is de manier om van onbruikbaar, sponzig veenmoeras bruikbaar akkerland te maken. Er werden kavels (copes) uitgegeven met een maatvoering van ca. 1250 meter lang en 113 meter breed. In de overeenkomst werden alle rechten en plichten van zowel eigenaar als ontginning vastgelegd. Om een kavel te ontginnen werd er eerst in de lengte een evenwijdige sloot gegraven. Het water dat uit het veen onttrokken werd, kon zo worden afgevoerd naar een rivier of voorwatering. Aan de achterkant van het stuk, dat grenst aan nog niet ontgonnen gebied, werd een achterwatering gemaakt. Wanneer er werd ontgonnen vanaf een bochtige rivier, werd ook vaak de achterwatering bochtig aangelegd, zodat de lengte overal gelijk werd. Soms werd er een sloot in het midden van de kavel gegraven. Dit was handig om op een snelle manier overtollig polderwater af te voeren. Doordat de veenlaag droog kwam te liggen, begon het land in te klinken en langzaam te zakken. Na een jaar was de grond dan sterk genoeg geworden om mens en dier te kunnen dragen. De eerste drie jaar daarna werd de grond gebruikt voor veeteelt. Nadat de grondwaterstand voldoende gezakt was, kon er akkerbouw plaatsvinden. Dit waren vooral graanakkers. Uiteindelijk bleek dat de ontgonnen stukken land toch niet geschikt waren voor het verbouwen van granen, het klonk te veel in. Af en toe lukte het nog om wat hennep, gerst of haver te verbouwen, maar uiteindelijk stapte men over naar de melkveehouderij. De grootschalige ontginningen in onze regio begonnen rond het midden van de 11de eeuw. De Utrechtse bisschop Willem I Flamens laat tijdens zijn 'regeerperiode' (1054-1076) het Utrechtse veengebied op systematische wijze ontginnen. De ontginningen hadden behalve een economisch doel nog een reden. Het beleid van bisschop Willem I Flamens kan niet los worden gezien van de machtspolitiek van die tijd. De bisschop was al jaren in een machtsstrijd verwickeld met de graven van Holland. De ontginningen van Utrecht (het Stichtste gewest) kunnen worden gezien als pogingen om de Hollandse invloed op het gebied te ondermijnen en de macht van de bisschoppen van Utrecht te versterken.

© Rijksmuseum, Amsterdam

Wapengeletter

Onze omgeving maakte dus in de 11de eeuw deel uit van het Sticht. Hier hadden de bisschoppen en de Utrechtse kapittels van de Dom en Oud-Munster het voor het zeggen. Mensen die zich in het Sticht wilden vestigen konden een 'copeovereenkomst' sluiten met de bisschop van Utrecht. Of met de graven van Holland die zich hier ook grond toe-eigenden. Tussen hen kwam het met enige regelmaat tot gewapende conflicten, zo werd er in 1018 een strafexpeditie georganiseerd naar aanleiding van protesten van kooplieden uit Tiel. Zij waren het niet eens met de tolheffingen die graaf Dirk III inde. Dirk had de Merwede in handen en liet de kooplieden, zowel op de heenweg van Tiel naar Engeland als op de terugweg tol betalen. Dit was niet zo aardig, want Dirk III had hier helemaal geen recht op; Hij hief tol en belasting op gronden die bezit waren van de Utrechtse bisschop.

De bisschop stelde een leger samen. Het immense leger bestond uit een vloot met troepen uit het Sticht Utrecht, het keurvorstendom Keulen en het bisdom Luik. Naar men zegt trokken 25 schepen, met aan boord duizend bewapende ridders, richting Vlaardingen. Ze zouden het klusje wel even klaren. Niets bleek minder waar, tegen alle verwachtingen in won graaf Dirk III de Slag van Vlaardingen. Honderden zwaarbewapende ridders verdronken in de rivier. Buiten de binnenlandse perikelen waren ook de doortochten van Noormannen, tot aan het begin van de 11de eeuw, een reden om de wapens op te nemen.

Berucht zijn de aanvallen op Dorestad (Wijk bij Duurstede) in de 9de eeuw. Ook de stad Utrecht moet het in dezelfde periode ontgelden. De druk van de Noormannen was zelfs zo groot dat de bisschoppen van Utrecht lange tijd vanuit Deventer moesten opereren. Aanvallen van Noormannen in Midden-Nederland houden aan. Een van de laatste aanvallen is gericht tegen Tiel, in 1009. Kort hierna is er geen sprake meer van aanvallen, wat niet wil zeggen dat de Noormannen hier nooit meer op visite kwamen. Doortochten naar bijvoorbeeld Keulen en Rome werden tot 1027 ondernomen met de slanke wendbare Vikingschepen.

Hoe zit het met het zwaard van Linschoten

Veel vragen rondom het zwaard kunnen we niet beantwoorden. Wie heeft dit zwaard verloren, of is het bewust in het water gelegd? Steeds meer historici zijn geneigd te geloven dat het opzettelijk achterlaten van zwaarden in rivieren tijdens de middeleeuwen veelvuldig voorkwam. Met als argument dat ze met grote regelmaat in waterrijke locaties teruggevonden worden. Anderen beschouwen ze nog steeds als oorlogsoverblijfselen of als per ongeluk verloren objecten tijdens een oversteek. Misschien zal het voor altijd een raadsel blijven, het Zwaard van Linschoten prikkelt in elk geval de nieuwsgierigheid en fantasie.

Zwaardvondsten in de regio

Het Zwaard van Linschoten verkeert in goed gezelschap. Eerder zijn al verschillende mooie zwaardvondsten in Nederland gedaan. Toch is met wat trots en zekerheid te stellen dat de 'Linschotenvondst' bijzonder is. Het zwaard verkeert in geweldige staat en is compleet boven water gekomen. Dat had heel anders kunnen lopen! In onze regio zijn verschillende keren unieke vondsten gedaan.

In Vleuten werd in 2008 door een aannemer die bezig was met baggerwerkzaamheden een zwaard gevonden. Het belandde in een bak met schroot in zijn werkplaats, het zwaard werd vergeten en pas in 2021, tijdens een aanval van opruimwoede, kwam het weer in beeld. De aannemer zocht contact met de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed. De grote historische waarde werd direct herkend. Dit zwaard dat gedateerd kon worden als 12de-eeuws is nu te zien in het Archeologisch Museum Hoge Woerd te Utrecht.

In het jaar 2012 is in Woerden een prachtige vondst gedaan. Daar kwam tijdens het archeologisch onderzoek dat verricht moest worden voor de aanbouw van een appartementencomplex aan de Hoge Woerd een grafvondst omhoog. Bij de resten van menselijke botjes lag een klomp roest, dit bleek een zwaard uit de 8ste eeuw te zijn! Het zwaard werd vermoedelijk bij zijn eigenaar gelegd nadat deze was overleden. Dit zwaard is te zien in Stadsmuseum Woerden.

Tijdens baggerwerkzaamheden tussen Nigtevecht en Maarssen werd in begin 2013 een 'zwaardvondst' gedaan. Dit Karolingische zwaard (8ste – 9de eeuw) werd aan de collectie van Rijksmuseum voor Oudheden in Leiden toegevoegd. En recentelijk in 2020 werd bij Nieuwegein tijdens opgravingen een middeleeuws zwaard omhoog gebracht. Dit zwaard, met een lengte van 118 centimeter, kon worden gedateerd tussen 1040 en 1260. Het werd gevonden in een ondiep veenmeertje omringd door rietoevers.

Toeval

Het melden van 'toevalsvondsten' is bij wet verplicht. Door de vondst te melden bij de instanties is het mogelijk om nader onderzoek te doen en zo meer te leren over de geschiedenis van onze omgeving. Door deze, maar ook andere archeologische vondsten over te dragen is onderzoek mogelijk, niet alleen op nationaal, maar ook op internationaal niveau. Binnen Europa zijn afspraken hierover vastgelegd in het Verdrag van Malta. Dit verdrag omvat o.a. een aantal algemene bepalingen over de opsporing en bescherming van het archeologisch erfgoed, het zorgen voor behoud en conservering, het toezicht op opgravingen, het gebruik van metaaldetectors, het tegengaan van illegale handel in en verspreiding van archeologische voorwerpen en het toegankelijk maken van archeologische informatie. Op landelijk, provinciaal en gemeentelijk niveau zijn regels vastgelegd in de Erfgoedwet.

Eigenaarschap

Bij deze vondst is de opdrachtgever van de werkzaamheden aan de nieuwe beschoeiing van de Korte Linschoten, de gemeente Montfoort, voor de helft eigenaar. De grondeigenaar stichting Landgoed Linschoten is dat voor de andere helft. Gezamenlijk hebben zij besloten de zorg voor het zwaard op zich te nemen.

Deze brochure wordt u aangeboden door
De gemeente Montfoort en stichting Landgoed Linschoten

Gemeente
Montfoort

Landgoed Linschoten

Met dank aan: Odru (Omgevingsdienst Regio Utrecht), ArcheoMetaal en het Regionaal Historisch Centrum Rijnstreek en Lopikerwaard